

I ara, el decret de mínims

Agustí Alcoberro

ELS PRECEDENTS

La polèmica sobre les humanitats ha estat un despropòsit des dels seus orígens. En realitat, hauríem de parlar d'una multiplicitat de polèmiques, en la qual cada col·lectiu ha anteposat els seus interessos gremials a un debat seriós sobre allò autènticament important: és a dir, què han de saber, de manera general, tots els nostres alumnes i, per tant, futurs ciutadans (que no és altra cosa el col·lectiu d'estudiants d'Ensenyament Secundari Obligatori, ESO); quins coneixements i tècniques han de dominar els futurs estudiants universitaris (és a dir, els alumnes de Batxillerat); i, més en concret, què pertoca saber a aquells que volen enfrontar-se a les carreres filològiques o de ciències socials.

Així, la polèmica ha obert fronts diversos, amb reaccions antagòniques i més d'una sortida de to: professors «de matèria» contra psicopedagogs; professors de facultat, defensors del «nivell» dels «continguts», contra didactes d'àrea d'escoles de Magisteri, que hi anteposarien els «pro-

cediments» i els «valors»; professors de «ciències» contra professors de «lletres»; i, entre aquests, en dura pugna per assolir l'hegemonia, professors de llengües —en la quàdrupla modalitat, no menys polèmica, llengua autòctona, llengua estatal, llengües estrangeres i llengües clàssiques—, professors d'història, filosofia, etc. —i, encara, podríem afegir-hi els casos d'altres matèries per definició humanístiques, com música o plàstica.

A hores d'ara no pretenem iniciar cap discurs contra el gremialisme. Ben a la inversa. La defensa dels interessos gremials pot ser i ha de ser perfectament legítima en un estat de dret, sempre que parteixi d'una mínima honestedat i transparència. Però, al món de l'ensenyament, tradicionalment, les actituds gremials han estat emmascarades rere les Grans Paraules, com ara «qualitat de l'ensenyament», «defensa de l'ensenyament públic», «nivell», etc. —que, manta vegades, només volen dir «jo tinc unes oposicions».

L'espantall de les Humanitats s'ha revelat, en aquest sentit, especialment eficaç. Que jo sàpiga, poca gent s'ha entretingut a buscar el significat darrer de mots com humanitats, o *studia humanitatis*. (A qui li interessin de debò, pot ser útil consultar el llibre d'Eugenio Garín, *La educación en Europa, 1400-1600* (versió espanyola:

Agustí Alcoberro és professor d'Història Moderna a la Universitat de Barcelona. És autor de *Pirates i bandolers* (1991), *El segle de les bruixes* (1992) i *Miquel Batllori* (2000).

Crítica, 1987). En aquesta obra, escrita als anys cinquanta, en una època de reformes de l'ensenyament a Itàlia, l'historiador, una de les màximes autoritats en el camp d'estudi de l'humanisme i el Renaixement, reflexiona sobre el sentit darrer de la revolució educativa humanista). En realitat, allò que convenia demostrar és que sense l'assignatura *x* –llegiu la que més us abelleixi– l'ensenyament patia una gravíssima degradació i deshumanització, i iniciava una deriva cap a un saber exclusivament tecnològic, al servei dels interessos vergonyants i inconfessables d'altres Grans Paraules –com ara «globalització», «alienació», «poder de les multinacionals ianquis», «cultura anglosaxona», etc.

Però, d'ençà del 1996, el govern del PP va instrumentalitzar aquest debat cap a allò que considerava essencial, és a dir, l'ensenyament de la Història d'Espanya, entesa com un tot atemporal i uniforme –també amb un ampli camp semàntic, del tipus «comú», «unitari», etc.

La ministra Aguirre va iniciar la seva particular campanya d'una manera prou similar a la de l'actual ministra Castillo. També ella va reunir un grapat de selectes professors universitaris perquè li redactessin un programa de desenes d'ítems, sense que ningú no es prengués la molèstia d'explicar com es podrien encabir en les hores de classe destinades a la matèria. La iniciativa, però, va comptar amb el suport entusiasta d'alguns aliats potser no previstos d'entrada (llegiu l'impagable article «La historia ¿era ESO?», publicat a *El País*. Domingo, 2 de novembre de 1997). En un context de majoria relativa del PP i d'eufòria borrellista, alguns sectors del PSOE van jugar la carta de denunciar que el PP havia venut Espanya als interessos incon-

fessables dels anomenats nacionalismes perifèrics. Des de la premissa, posteriorment desmentida, que el PSOE era l'únic partit «nacional» –nacional espanyol, i, per tant, no «nacionalista», que això és cosa de la perifèria– que podia obtenir una majoria absoluta, es tractava, suposadament, de laminar el govern del PP presentant-se com més «espanyols» que ningú. La història ha demostrat la indigència i, el que encara és pitjor en termes històrics, la ineficàcia, l'error i el fracàs final d'aquella estratègia.

LA GESTACIÓ DEL DECRET DE MÍNIMS

Després de la majoria absoluta del 2000, José M. Aznar va col·locar al capdavant del ministeri d'educació una antiga comunista, Pilar del Castillo. Des del primer moment, el nou equip ministerial ha treballat amb l'objectiu de desmantellar la LOGSE (Llei d'Ordenació General del Sistema Educatiu, aprovada l'octubre de 1990, en època de majoria absoluta socialista). Els passos seguits han estat sistemàtics, i d'una gran precisió:

- El juny del 2000, el govern aprova una segona versió del decret que controla les PAAU (Proves d'Accès a la Universitat). El decret, a banda d'afavorir l'escola privada (en augmentar el valor de l'expedient escolar dels examinands, històricament inflat als centres privats), va significar també una requalificació de les matèries. Així, pel que fa a l'àrea de ciències socials, es va produir una clara devaluació de les assignatures universals –Història del Món Contemporani i Història de l'Art–, en benefici de les

assignatures amb forts continguts espanyols –les anomenades Història (que comprenia la història d'Espanya des de la fi de l'Antic Règim fins a la Transició) i Geografia (que, als territoris on el MEC controlava els continguts i a diverses autonomies, es reduïa, en realitat, a una geografia d'Espanya).

- A la fi d'aquell mes, la Real Academia de la Historia emetia un informe, confús i inconcret, intítulat «Informe sobre los textos y cursos de Historia en los centros de enseñanza media». L'informe incidia, però, en alguns aspectes que finalment han estat contemplats en el decret de mínims. Així, contra una concepció plural de la Història d'Espanya, advocava per una visió única, unilateral i tancada, de matriu inequívocament castellana. Contra un plantejament d'«història total», per emprar les paraules del mestre Vilar, que havia d'incloure les aportacions de les darreres dècades en els camps de la història econòmica, social, de la vida quotidiana, cultural, de les mentalitats, de la dona, etc., defensava el retorn de la vella història política, o políticoinstitucional. Contra un enfocament centrat en els procediments històrics (com ara la comprensió de la cronologia, la lectura i anàlisi de documents, la causalitat, etc.), proposava el retorn a un saber merament memorístic i factual. A més, contra un model que primava la història contemporània, com a eina per entendre el present, advocava pel retorn a la història «de tota la vida», és a dir, aquella que comença el programa a la prehistòria tot garantint que mai els alumnes no arribaran a saber, per exemple, per allò que els programes no es poden
- acabar mai, que aquest país ha viscut una sagnant guerra civil o una terrible dictadura d'arrels feixistes. Des d'aleshores, l'Academia ha rebut la visita freqüent de ministres, i també una aportació econòmica notable, com a justa contrapartida pels serveis prestats (que, tanmateix, no ha assolit encara, que sapiguem, els 16.000 milions de pessetes –l'equivalent a dos o tres Liceus de Barcelona– despesos en la celebració dels centenaris de Carles V i Felip II).
- L'informe de l'Acadèmia va ser seguit per una curiosa trobada de càrrecs electes populars al monestir de Yuso de San Millán de la Cogolla (res a objectar contra el turisme historicocultural, menys encara quan es tracta de membres il·lustres de la tercera edat), i per resolucions exòtiques, si més no, com la del Parlament Basc, on la majoria conjuntural popular-socialista va aprovar que els llibres de text d'aquella comunitat autònoma fossin revisats per la Reial Acadèmia de la Història (esperem amb can-deletes aquest informe).
- El darrer Consell de Ministres del passat mil·lenni va aprovar, finalment, l'anomenat «decret de mínims», que analitzem tot seguit.
- Entre els objectius immediats del Ministeri, cal esmentar l'anomenada «Llei de qualitat de l'educació», que és previst d'aprovar el mes d'abril d'enguany. Aquesta llei ha de revisar els actuals procediments de promoció de curs de la LOGSE. En el segon cicle (14-16 anys) es tracta de dividir els alumnes en tres grups: el pre-batxillerat (alumnes que es considera que poden accedir a aquest nivell educatiu), la pre-formació professional (alumnes amb menys capacitats)

i el pre-res (alumnes que seran desescolaritzats als 16 anys). En definitiva, l'objectiu és retornar a la LGE (Llei General d'Educació) del tardofranquisme (1970), quan l'obligatorietat dels estudis s'acabava al 14 anys, i només una minoria selecta continuava aleshores els estudis preuniversitaris.

LA HISTÒRIA EN EL DECRET DE MÍNIMS

El decret de mínims parteix de tres premisses bàsiques, que, si ens aturem a analitzar-les, han caracteritzat la dreta espanyola en les dues últimes centúries:

D'una banda, es parteix de la preeminència del govern central en tots els aspectes. A Madrid es troben, segons sembla, tots els caps pensants, i, per tant, la facultat i la competència per establir programes. Els governs autònoms retornen a la vella identitat de «delegacions provincials», aptes per patir els conflictes diaris i desgastadors de l'educació (matriculació, desplaçament de professorat, etc.), però no pas per dirimir què, quan i on han d'aprendre els alumnes. Això sí, han de ser compensats amb un important ajut econòmic, després d'haver-los sotmès a la indigència per un sistema de finançament del tot injust.

D'altra banda, es parteix també del mite del «programa». Tots els alumnes estudien el mateix i en les mateixes condicions, perquè així ho estableix el BOE. Tant li fa si els programes resulten massa abultats, i a la pràctica inabastables tenint en compte la distribució horària per matèries. Si el BOE ho diu, algú podrà dubtar-ne? En un país que mai no ha avaluat el seu

sistema educatiu, és possible establir diferències significatives entre els decrets i a la realitat? En tot cas, les possibles disfuncions seran culpa de les comunitats autònomes, responsables del sistema d'inspecció educativa.

Finalment, s'utilitza una visió elitista de la cultura. La cultura no és una eina per formar persones lliures –queden lluny les utopies rousseauniana o anarquista!–, sinó un element de diferenciació i de distinció socials. La cultura ha de tenir com a primer objectiu marcar distàncies, aixecar tarimes, separar els alumnes «aptes» dels alumnes «inaptes» o incapacitats.

La lectura dels nous programes d'ESO fa feredat. El Ministeri n'ha previst fins als punts més insignificants. A tall d'exemples, en primer caldrà explicar el relleu dels continents, però fins a segon no se'n podrà conèixer el mapa polític. La Geografia humana i econòmica haurà de ser coneguda en tercer –amb un gran protagonista, l'«espai geogràfic espanyol»–, però fins a quart no s'estudien els canvis històrics... del segle XV! La història contemporània ocupa menys espai que la història medieval. I així, fins a un llarg etcètera.

Al Batxillerat, les coses no van millor. Ara que hem entrat en el tercer mil·lenni, l'assignatura Història del Món Contemporani torna a primar els continguts del segle XIX per damunt dels del XX. Hi ha temes certament apassionants: «L'Anglaterra victoriana», «La França de la III República i l'Alemanya Bismarckiana», «L'Imperi Austro-Hongarès i l'Imperi Rus», etc. L'assignatura Geografia es desenvolupa al voltant de les unitats següents: «1. Espanya en el sistema món»; «2. Espanya a Europa»; «3. Natura i medi ambient a Espanya»; «4. L'espai geogràfic i

les activitats econòmiques»; i «5. Recursos humans i organització espacial a Espanya».

L'ASSIGNATURA COMUNA «HISTÒRIA»

Però els canvis més evidents es produeixen a l'assignatura Història, l'única de tipus comú de l'àrea de ciències socials en el nou Batxillerat —és a dir, que han de cursar obligatòriament tots els alumnes, independentment de la seva modalitat. Es tracta, a més, com ha estat remarcat, d'una matèria amb una forta incidència a les Proves d'Accés a la Universitat.

L'assignatura s'ha centrat, d'ençà de l'aparició del Batxillerat-LOGSE, en els grans canvis polítics, socials i econòmics de l'Estat Espanyol durant les dues darreres centúries —amb una atenció significativa a la Història de Catalunya, o de les altres comunitats amb competències plenes. Així, la matèria arrenca amb la Crisi de l'Antic Règim i es clou amb la Transició. Amb tres hores a la setmana, i amb un alumnat cada cop més divers, el programa ha provat a bastament una notable coherència quant a continguts, i també un ajustament correcte a allò que és possible fer —fer bé— des d'aquests condicionants. A Catalunya, per exemple, on el Batxillerat-LOGSE es troba totalment universalitzat, el parer del professorat i dels alumnes ha estat molt positiu.

La matèria trencava, a més, amb el que havia estat una constant de l'assignatura Història d'Espanya i dels països hispànics, impartida a l'antic tercer de BUP. Aquesta assignatura —com també la Història de les Civilitzacions de primer de BUP— s'iniciava

en la prehistòria i pretenia estendre's fins al segle XX. Tanmateix, tot i que va arribar a disposar de cinc hores setmanals, i que s'adreçava a un col·lectiu d'alumnes més reduït i selectiu, el programa restava inconclòs a la majoria de centres. A començament del decenni de 1980, una tesi doctoral va provar que més del 90 % dels alumnes de Catalunya no havien estudiat mai el segle XX. No crec que les xifres puguin ser gaire diferents en altres territoris. En la mateixa línia, un programa de televisió va palesar que els alumnes de primer de carrera de Geografia i Història de Catalunya eren incapaços d'ubicar correctament o d'explicar alguns trets significatius de personalitats històriques com Manuel Azaña, Francesc Macià o Francisco Franco.

La lliçó és clara: quan en un programa hi és «tot», són sempre els darrers temes els més castigats. En història, això vol dir la història contemporània, és a dir, justament aquella que dóna més claus per entendre el present. Cal recordar, per exemple, que la majoria dels actuals alumnes de segon de Batxillerat ni tan sols havien nascut el 23 de febrer del 1981.

El nou programa del decret de mínims sembla ignorar aquesta realitat, o bé actuar a posta, potser amb l'objectiu que els nostres estudiants desconeguin els esdeveniments més rellevants (i més punyents) de la història del segle passat. Així, l'assignatura, per a la qual el Ministeri no preveu cap augment horari, s'inicia ni més ni menys que amb «El procés d'hominització a la península ibèrica: noves troballes», i acaba amb «Els governs democràtics i la integració a Europa». ¿Incompetència o mala fe?

D'altra banda, la «Història» que imposa el Ministeri segueix un discurs exclusivament polític, i, en tots els casos, vinculat a la idea d'«unitat nacional» espanyola. Analitzem, a tall d'exemple, com s'aborda un tema que sempre resulta significatiu –el del regnat dels Reis Catòlics:

5. Els Reis Catòlics: la construcció de l'Estat modern

Unió dinàstica. Conquesta del regne nassista i annexió del Regne de Navarra. La projecció exterior. El Descobriment d'Amèrica.

En aquest cas, els mínims del Ministeri són certament una «perla», tant pel que diuen com per allò que oculten. D'una banda, s'afirma la construcció d'un –en singular– estat modern, tot rebutant l'evidència –i, òbviament, la riquíssima tradició historiogràfica d'arrel catalanoaragonesa. D'altra banda, se subratllen les annexions d'aquells territoris que acabaran conformant la «unitat nacional» –per davant, per exemple, de la recuperació dels comtats del Rosselló i la Cerdanya o del regne de Nàpols. Finalment, s'oculten tots els trets socials, culturals i ideològics que, segons una llarga tradició historiogràfica internacional i pròpia, donen sentit al

regnat d'aquells monarques: la formació de la Inquisició castellana, l'expulsió dels jueus, la segona guerra dels Remences i la Sentència Arbitral de Guadalupe, la irrupció de l'Humanisme, etc.

I DEMÀ,
O DEMÀ PASSAT?

El decret de mínims, i, més en general, la política de desmuntatge de la LOGSE, planteja un interrogant seriós. Què passarà demà, o demà passat, quan els socialistes tornin al poder –sols o en companyia? El govern del PP ha optat per imposar la seva majoria absoluta, sense cap atenció a la resta de forces polítiques parlamentàries, a les administracions amb competències educatives –com la Generalitat de Catalunya, que segons l'Estatut de 1979 (una llei orgànica en vigor fins que es demostraria el contrari) disposa de «competències plenes» en aquesta matèria–, ni tan sols als agents educatius i als inerlocutors socials. Pot esperar un tractament diferent quan passi a l'oposició?

I encara: es pot admetre que el sistema educatiu sigui, per definició, fluctuant i conjuntural, en funció de les majories electorals? □